

Културолошки оквири комуникационе компетентности наставника: теоријски и практични приступи међукултурним компетенцијама¹

Драгана Бјекић*

Универзитет у Крагујевцу, Факултет техничких наука, Чачак

Лидија Златић*

Универзитет у Крагујевцу, Педагошки факултет, Ужице

Апстракт: Иако се појам комуникациона компетентност користи да означи универзални систем компетенција у различитим комуникационим контекстима, и као такав је тема бројних истраживања, практични контекст у коме треба испољавати комуникациону компетентност захтева разматрање различитих културолошких оквира за ефикасну комуникацију. Повезаношћу културе и комуникације баве се различите науке и посебне дисциплине, а у овом раду разматрање међукултурних комуникационих компетенција ослања се на доприносе антрополошких приступа, психологије комуникације и комуникологије. Извршена је анализа комуникације према изабраним културолошким димензијама значајним за комуникациону компетентност наставника: индивидуализам – колективизам, високи – ниски комуникациони контекст и егоцентричност – социоцентричност. Разматране су међукултурне комуникационе компетенције као практичан одговор на уважавање културолошких разлика и сличности. У контексту професионалног деловања настав-

¹ Рад је развијен као део истраживачких активности на пројектима 451-03-68/2023-2025-14/200132 (Факултет техничких наука у Чачку) и 451-03-65/2025-03 (Педагошки факултет у Ужицу).

* dragana.bjekic@ftn.kg.ac.rs, <https://orcid.org/0000-0001-9272-5719>

* zlatic@pfu.kg.ac.rs, <https://orcid.org/0000-0002-7386-6492>

ника у мултикултуралном окружењу, предложен је оквир оспособљавања наставника да подстичу развој своје и међукултурне компетентности ученика.

Кључне речи: међукултурна комуникациона компетентност, димензије културе, комуникациони контекст.

Увод

Појам *комуникациона компетентност* је широко прихваћен појам којим се означава универзални систем компетенција у различитим комуникационим контекстима и тема је бројних истраживања. Практични контекст у коме треба испољавати комуникациону компетентност захтева разматрање различитих културолошких оквира за ефикасну комуникацију. Комуникација између припадника културолошки различитих друштвених заједница данас је распрострањенија и изазовнија, јер се остварује у измењеном контексту глобализације и могућностима за успостављање интеракције и комуникације широм света повезивањем заснованим на напредним комуникационим технологијама, социјалним мрежама и медијима.

Глобализација доноси међузависност и продор једне културе у другу јер су повећане и потреба и могућност сусретања припадника различитих култура. Међукултурна комуникација доноси ризике и изазове због постојања комуникационих баријера, као што су културни стереотипи и предрасуде, конфликти идентитета, језик комуникације, недостатак вештина међукултурне комуникације (Dai & Chen, 2014). На микронивоу и у локалним заједницама, у којима су различите социјалне групе развиле своју микрокултуру (засновану на регионалним, националним, конфесионалним, али и груписањима на основу преференција, животних стилова, генерацијског диференцирања, професионалног ангажовања и слично), међукултурна комуникација такође носи специфичне изазове и сличне баријере. Глобализација и интернационализација повећавају значај компетентности сваког појединца да комуницира са људима у различитим културолошким оквирима (Candel-Mora, 2015). Међукултурне компетенције омогућавају „да људи превазиђу оквири сопствене логике и културних идиома како би се ангажовали у интеракцији са другима и слушали њихове идеје, што може водити њиховој укључености и припадању једном или у више културних система” (Leeds-Hurwitz, 2013: 5). Да би у међукултурној комуникацији иза-

зови и тешкоће били разрешени и водили доброј комуникацији, развој комуникационих међукултурних компетенција је задатак система васпитања и образовања.

Култура се разматра као снажан организатор понашања, а посебно као снажан утицај на човеково понашање у интеракцији, јер људи стално теже да прилагоде своје понашање у односу на саговорнике и специфичности интеракције (Agliati, Vescovo, Anolli, 2006). Култура, коју Елијати и сар. (Agliati et al., 2006) разматрају истовремено и као очигледни и као скривени организатор понашања, обезбеђује свеопшти оквир за понашање, обухватајући не само језик и производе језика већ и различите облике невербалне комуникације – од гестова и покрета (језик тела) до човекове невербалне продукције (визуелна продукција, музика и сл.), а који се уче и развијају кроз процес социјализације. Култура је један од чинилаца који обезбеђује да сложено интеракционо понашање не буде хаотично, већ уређено, синхронизовано и у времену и по форми, структурирано и вишеслојно организовано (Bernieri & Rosenthal, 1991, Magnusson, 2000a, према: Agliati et al., 2006: 364). Култура даје стандарде и ресурсе који усмеравају учествовање особа у друштвеном животу, а посебно у свакодневној комуникацији. Истовремено, међукултурна комуникација је прилика да се остваривањем комуникације са другим културама доприноси трансформисању и развоју и сопствене културе (Mavianti, Harfiani, Gunawan, 2020).

Наставници делују у одређеном културолошком миљеу, те је потребно препознати и специфичности које у своје комуникационо понашање они уносе из своје културе и открити њихове могућности да се снађу у међукултурном комуникационом контексту, као и да воде своје ученике у сложеној комуникацији између културолошки различитих група или у оквиру мултикултуралне групе.

Комуникација на димензијама културе

Култура је често коришћена реч веома широког значења. Према организацији УНЕСКО, култура је „скуп препознатљивих духовних, материјалних, интелектуалних и емоционалних карактеристика друштва или друштвене групе, који обухвата све начине постојања у том друштву, укључујући уметност и књижевност, начине живота, начине заје-

дничког живота, системе вредности, традиције и веровања” (УНЕСКО, 1982. и 2001, према: Leeds-Hurwitz, 2013: 10). Обухвата и обичаје, навике, ставове, мерила и норме понашања одговарајуће друштвене групе, разликујући их од других група. Култура једног народа састоји се од његових особених структура понашања и од регулативних веровања, вредности, норми и премиса на којима се темељи понашање. Културе се могу поделити на поткултуре по додатним обележјима која их у оквиру једне културе разликују. Критеријуми разликовања могу да буду: религијска опредељења, национална опредељења, географско подручје на коме живе, узрасна група, преферирани стилови, професионално припадање, генерацијско разликовање, итд.

Култура и комуникација из перспективе антропологије и етнологије

Из различитих научних система и теоријских полазишта, култури се приступа као вишедимензионалном конструкту. Повезаношћу културе и комуникације баве се различите науке и посебне дисциплине. Психологија комуникације црпи сазнања из разноврсних културолошких студија, а видљиви су доприноси антропологије, посебно културне антропологије, и посебних дисциплина – етнологије и етнографије. Културна антропологија се бави свим аспектима људске културе – од друштвених, преко религиозних, политичких и шире, и фокусирана је на проучавања заједничких и универзалних карактеристика култура, заснивајући своје генерализације на уважавању различитости. Етнологија се бави културама упоређујући их и проучавајући њихове специфичности, као и структуру културе. У савременој науци, однос антропологије и етнологије је заснован на испреплетаном приступу две сродне научне дисциплине. „Антропологија је општија и филозофска дисциплина, као наука о човеку и његовом својеврсном људском продукту – култури, која повезује све људе извесним универзалним егзистенцијалним проблемима и хуманим карактеристикама, док је етнологија наука о различитим националним културама, која описивањем њихових партикуларних, особених елемената утврђује разлике и сличности међу њима; модерна етнологија се не бави само националним и традиционалним културама, већ проширује своје теме и на модерна, урбана друштва” (Голубовић, 2005: 67). Етнографија комуникације, чијим се оснива-

чем сматра Дел Хајмс (Dell Hymes), представља и приступ и методу проучавања културно препознатљивих средстава и значења комуникације, посебно усредсређена на локално препознатљиве праксе комуникације (Carbaugh, 2007).

Проучавање међукултурне комуникације је уско повезано са антропологијом по садржају, али су крајем двадесетог века антрополошки приступи међукултурној комуникацији били мање видљиви (Leeds-Hurwitz, 1987), а далеко је више проучавана у оквиру комуникологије, психологије комуникације, социолингвистике, као проучавање комуникације између припадника различитих културних средина. Едвард Хол (Edward T. Hall), антрополог из САД, сматра се пиониром и креатором антрополошког академског приступа међукултурној комуникацији (Rogers, Hart, Miike, 2002).

Димензије културе – оквир за разумевање међукултурне комуникације наставника

На основу анализе комуникације и комуникационе компетентности према димензијама културе које су значајне за професионално деловање (Бјекић, 2009), издвојене су димензије формативне за комуникациону компетентност наставника у мултикултуралном контексту.

Вишедимензионалност културе истраживачи сагледавају на различите начине (Hofstede, 2001; Lanigan, 2002; Hall, 1992; Kittler, Rygl, Mackinnon, 2011), а у овом раду су издвојене следеће димензије културе видљиве у понашањима међукултурне комуникације и мултикултуралним заједницама које се снажно одражавају на васпитно-образовни процес:

- индивидуализам – колективизам, према Хофстедеовом моделу (Hofstede, 2001);
- висок комуникациони контекст – низак комуникациони контекст, према Холовом антрополошком приступу комуникационој култури (Hall, 1976, 2000);
- егоцентрична култура комуникације – социоецентрична култура комуникације, према Ленигеновом приступу (Lanigan, 2022).

Хофстедове димензије културе и комуникација: Херт Хофстеде (Geert Hofstede), холандски социјални психолог, схвата културу као „колективно програмирање ума тако да се разликују чланови једне групе или категорије људи, од чланова друге групе“ (Hofstede, 1991, 2001, Hofstede & Hofstede, 2010). Његова концептуализација националних култура заснована је на димензионалном моделу одлика ових култура. Димензије националне културе су концептуализоване вредносне претпоставке које деле чланови једне националне заједнице о кључним питањима за једно друштво (Бјекић и Златић, 2021). У овом приступу националним културама издвојено је следећих шест димензија: индивидуализам – колективизам; избегавање – прихватање неизвесности; дистанца моћи; маскулиност – фемининост; дугорочна – краткорочна оријентација; задовољење – ограничење основних човекових жеља повезаних са уживањем.

Димензија индивидуализам – колективизам указује какав је ниво приоритета између појединца и групе у потрази за крајњом добити, односно разлика у постављању себе изнад групе или групе изнад себе.

Индивидуалистичке културе награђују индивидуалну иницијативу и аутономију; везе између појединаца су слабе и лојалност групама којима припадају је релативно ниска; интересовања су индивидуална, те се индивидуалистичка оријентација и лична иницијатива у оквиру социјалне интеракције високо вреднују и подржава се тежња за постизањем личних циљева; идентитет је утемељен у социјалном систему; снажнији је унутрашњи локус контроле комбинован са иновативношћу, што се одражава и нижим степеном избегавања несигурности и ризика.

Ако је виши колективизам, онда је мање индивидуалне иницијативе и у комуникацији; већа је усмереност ка групи и припадању групи и колективу, а идентитет је утемељен у социјалном систему уз наглашен доживљај МИ; висок је степен избегавања несигурности и ризика.

У западноевропским културама и САД, у којима доминира неолиберализам, очигледни су показатељи индивидуализма, а колективизам и солидарност се приписују бившим социјалистичким системима у Европи и тзв. „земљама трећег света“ (Јекнић, 2005).

Наставници у Србији раде у окружењу које је у транзицији и у коме се, у оквирима израженијег колективизма, назире индивидуали-

зам, а конфликт индивидуализма и колективизма у културном миљеу у Србији је препознатљив.

Холова димензија комуникационог контекста: Истражујући Навахо и Хопи народе на западу САД, антрополог Хол је препознао различита схватања ова два народа о важним организаторима интеракције и комуникације (различито схватање времена, дана, сата и сл.) који су утицали на међусобну комуникацију (Hall, 1966, 2000). Дошао је до концепта „култура високог контекста“ и „култура ниског контекста“. Према Холу, појединци комбинују унапред програмирани контекст и информације специфичне за културу како би створили значење. Начин на који особе међусобно комуницирају одражава њихову културну позадину и контекст. Контекст подразумева информације које окружују један догађај и директно одређују значење тог догађаја. Комуникација високог контекста је она у којој је већина информација већ у особи, намера или значење се најбоље могу изразити помоћу имплицитног контекста, који укључује гестове, друштвене обичаје, ћутање, тон гласа; кључне информације се преносе контекстом; слушалац је одговоран за разумевање значења читајући између редова; веома мали део је у шифрованом, експлицитном делу поруке. Комуникација ниског контекста је она где је већи део информације у облику експлицитне шифре, тј. експлицитних вербалних порука писаних или изговорених; за упућивање јасне поруке слушаоцу (примаоцу) одговоран је говорник (пошиљалац) – Табела 1.

С обзиром на то да је у Србији доминантна комуникација у оквиру високог комуникационог контекста, у коме су поруке имплицитне, значења се подразумевају а не одређују експлицитно, неопходно је у оспособљавању за међукултурну комуникацију да актери комуникационог процеса добро познају комуникациони контекст из кога делују, али и да науче специфичности комуникације у оквиру ниског комуникационог контекста. То је задатак и изазов за наставнике да сагледају своје комуникационо понашање на овој димензији, и да савладају знања и вештине које су основа комуникације у другачијем комуникационом контексту.

Табела 1. *Поређење културе ниског и културе високог контекста*
 (Бјекић, 2009, *Nat*, 2015)

	Култура ниског контекста	Култура високог контекста
Информације	Већим делом експлицитне шифре	Већим делом имплицитне
Примарна важност	Садржаја – онога што је речено	Начина како је речено и контекста
Секундарна важност	Начина и контекста поруке	Садржаја поруке
Вербалне поруке	Важније (већина информација је у њима)	Мање важне
Околности и скривена значења, контекст невербалних акција	Мање важан	Важнији
Правила свакодневног понашања	Често експлицитно одређена	Веома ретко експлицитно одређена
Обим потребних информација	Потребне веома опширне информације	Нису потребне веома опширне информације
Однос личног и пословног	Одвајају своје личне односе од пословних	Углавном не одвајају посао и лично
Однос према информацијама	У недоумици када од партнера у комуникацији не добијају довољно информација	Нестрпљиви и иритирани када се инсистира на давању веома проширених информација које не сматрају потребним
Главни комуникациони знакови и средства	Изговорене речи, записи, документа	Контакт очима, израз лица, гестови, глас, визуелна организација, боја коверта...
Писане поруке	Линеарни стил писања, главни искази и кључне поруке су на почетку параграфа	Циркуларни стил писања, главни искази и кључне поруке чешће су на крају параграфа

	Култура ниског контекста	Култура високог контекста
Оријентација у комуникацији	На задатак	На успостављање и грађење односа
Однос према комуникационим конфликтима	Конфликти се решавају релативно брзо	Избегавају их, често користе посредника за решавање проблема, решавање конфликта траје дуго
Распрострањеност	САД, земље Северне Европе (Норвешка, Шведска, Финска), Немачка, Данска, САД, Канада	Земље Медитерана (Француска, Грчка, Италија), Русија, Србија и већина словенских земаља, Кина, Јапан, Кореја, Индија и друге земље Азије, земље Латинске Америке, острва на Пацифику, Хаваји

Ленигенов поглед на димензије културе и комуникацију: У оквирима културологије и културолошких истраживања, Ричард Лениген (Richard Lanigan), амерички комуниколог, сагледава комуникацију на димензији егоцентричне културе – социоцентричне културе (Lanigan, 2022).

Егоцентричне културе преферирају директну вербалну комуникацију, у којој је говорник (пошиљалац) најважнији актер комуникационог процеса и извор значења и разумевања, а самосвест говорника о гестовима и другим облицима невербалног понашања скоро да не постоји. Циљ егоцентричке комуникације је придобити слушаоца, а његова интерпретација поруке само је секундарно битна.

С друге стране, социоцентричке културе приоритетно преферирају индиректну невербалну комуникацију, у којој је социјална групна хармонија слушалаца најважнији део комуникационог процеса, што је истовремено и најважнија компонента комуникације високог контекста. Свест слушаоца о гестовима и невербалном понашању говорника је кључна и процењује се. Слушаочева интерпретација поруке је примар-

но битна. Говорниково прихватање групних норми (језика) јесте циљ, али су говорникове намере само секундарно битне.

Ослањајући се на преглед међукултурних истраживања о технологији „софтвера за препознавање лица“ у контексту растуће етичке и политичке бриге о комуникационој политици и преференцијама културне перцепције, Лениген (Lanigan, 2022) анализира изражавање емоција на лицу, и издваја комуникациону културу САД као егоцентричну, а комуникациону културу Народне Републике Кине као социоцентричну.

На димензији егоцентрична комуникациона култура – социоцентрична комуникациона култура, повезујући са претходно издвојеним димензијама Хофстедеа и Хола, препознајемо израженије елементе социоцентричке културе у Србији. Радећи у таквом окружењу, наставници треба да одржавају социјалну групну хармонију слушаца/ученика.

Међукултурне комуникационе компетенције

Студије међукултурне комуникације упућују на следеће предуслове њене успешности (Зечевић-Станојевић, 1999, према: Бјекић, 2009: 188): разумети утицаје културе на комуникацију; разумети све оно што условљава културолошке сличности и разлике и што делује на особу из друге културе или из сопствене културе и желети комуникацију на међукултурним основама; имати искрену жељу да се комуницира и тежити узајамном разумевању на равноправним основама у одговарајућој атмосфери.

Међукултурна комуникација је трансакциони и симболички процес укључен у давање значења у интеракцији људи из различитих култура (Irwandi, Albert, Alwi, 2018).

Структура међукултурне комуникационе компетентности

Међукултурна комуникациона компетентност је један од основних појмова у проучавањима међукултурне комуникације. Овај систем компетенција треба да припреми особу за одговарајућу и ефективну

интеракцију са припадницима друге културе, а ослања се на културолошку критичку свесност о себи и другима (селф и други) у неком међукултурном сусретању (Holmes & O'Neill, 2012: 716).

Област међукултурне комуникационе компетентности привлачи велику пажњу истраживача из различитих дисциплина на прелазу из XX у XXI век, што омогућава разноврсне истраживачке перспективе, од којих су неке културолошки генерализоване, а друге културолошки специфичне (Dai & Chen, 2014). Бројни истраживачи се баве међукултурним комуникационим компетенцијама, али су усредсређени на одређене компоненте. Већина је сагласна да су три основне компоненте међукултурне комуникационе компетентности: когнитивна, афективна и бихејвиорална компонента (Al-Sumait, Tryzna, Alkazemi, Boone, 2022), које воде тродимензионалном моделу *знање–ставови–понашање* (Byram & Morgan, 1994, према Candel-Mora, 2015: 28). Бирам и Морган издвојили су ставове и вештине у оквиру сваке од ове три димензије: димензија *знање* обухвата фактографска знања о историји и географији одређене друштвене заједнице, чињенице о друштву, институцијама, обичајима и сл.; димензија *ставови* обухвата позитивне ставове према језику одређене друштвене групе, према другим земљама и према заједници; димензија *понашање*, у оквиру које су у интеракцији активне две димензије (прикладно/одговарајуће понашање и ефикасно понашање), обухвата правила понашања, бонтон одређене заједнице и сл. У каснијим радовима Бирам (Byram, 2008) издваја посебне вештине у оквиру међукултурне компетентности: знања о култури, вештине интерпретирања и повезивања, вештине откривања и интеракције, ставови према радозналости и отворености и критичка културолошка свесност.

У прегледу приступа међукултурној комуникационој компетентности (Dai & Chen, 2014), издвојен је један од првих модела који идентификује пет димензија: самооткривање, самосвест, самоприлагођавање, комуникациона компетенција и укљученост у интеракцију. Истраживачи покушавају да створе и друге моделе засноване на ставовима и вештинама међукултурно успешног понашања у интеракцији, а које обухватају међукултурну адаптацију, прикладност и успешност у интеракцији (Candel-Mora, 2015). Иза овога се препознају међукултурна свесност, међукултурна сензитивност и међукултурна спретност (Chen & Starosta, 1996, према: Candel-Mora, 2015: 28). Способности за међукултурну комуникацију су способности које обезбеђују ефикасно и пригод-

но/одговарајуће комуникационо понашање, а „које интегрише једну културу са другом, односно различите идентитете у различитим културним срединама” (Mavianti et al., 2020)

Спицберг и Шенјон (Spitzberg & Changnon, 2009, према: Holmes & O'Neill, 2012: 708) дефинишу међукултурну компетентност као „пригодно и ефективно управљање интеракцијом између људи који представљају различите и разноврсне афективне, когнитивне и бихејвиоралне оријентације према свету”.

Међукултурна компетентност дефинисана је и као „усвајање културолошки специфичног знања за комуницирање у новом контексту и интеракцији са људима из другачијег културолошког миљеа” (Ward & Wilson, према: Dai & Chen, 2014: 5).

Један од дескриптивних модела међукултурне комуникационе компетенције издваја осам кључних компетенција које одређују културно компетентну индивидуу (Табела 2), а које се могу разврстати у следеће групе компетенција: (а) одговарајуће знање о културама у контакту, (б) когнитивне вештине за развој позитивних међуљудских односа и (в) вештине решавања проблема и изграђивања односа (Maya Jariego, 2002; Maya Jariego, Holgado, Santolaya, 2006).

Табела 2. Осам вештина ефикасне међукултурне комуникације
(Maya Jariego, 2002)

Вештине	Дефиниција
Разумевање других култура	Добро познавање вредности, веровања и идеологије друге културе омогућава адекватно процењивање понашања њених чланова. Поред специфичних знања о другој култури, корисно може бити и познавање других култура уопште.
Разумевање сопствене културе	Постоји повезаност између нивоа познавања сопствене културе и знања које се може стећи о другој култури, што може да помогне у бољем суочавању са процесом акултурације.
Емпатија	Културне размене захтевају способност усвајања гледишта саговорника. Ово је један од најреlevantнијих елемената ефикасности у комуникацији уопште.

Вештине	Дефиниција
Толеранција двосмислености	Ово се односи на способност суочавања са сложеним, нејасним и неизвесним ситуацијама које могу настати у интеркултуралној комуникацији. Интеркултурни односи обично носе висок степен неизвесности и непредвидивости.
Когнитивна флексибилност	Могућност да се лако прилагоди околностима или мишљењима других.
Одлагање процене понашања других	Способност да се унапред не процењује понашање другог. Ово се такође назива „поштовање културних разлика” уз нагласак на његовој афективној компоненти.
Вештине решавања проблема	Менаџерске вештине, решавање задатака у различитим контекстима, планирање итд.
Вештине грађења социјалних односа	Способност успостављања контаката, одражавања контроле над сликом која се преноси у интеракцији, знања како се прилагодити потребној социјалној дистанци и одговарајућег коришћења мрежа социјалне подршке.

Оспособљавање наставника за међукултурну комуникацију у школској средини

Испитивањем да ли ставови наставника према мултикултуралном образовању имају посредничку улогу између ефикасности наставника у инклузивној пракси и стилова наставе (мотивишућих и демотивишућих), на основу резултата је наглашено да су ставови наставника према мултикултуралном образовању и самоефикасности веома важни за међукултурну инклузију (Buzzai, Passanisi, Aznar, Pace, 2022). Разматрајући како да се подрже студенти-будући наставници за рад у мултикултуралном одељењу, и која је и каква одговорност едукатора будућих наставника у томе, Станел (Stunell, 2020: 217) поставља питање „Да ли се разноликост присутна у окружењу за учење може конструктивно искористити у изградњи позитивних ставова према разноликости у ширем друштву?” На основу анализе ставова студената-будућих наставника према културној и језичкој разноликости одељења у којима су били и управљања тим одељењима, утврђено је да су неопходне веће промене у

приступу образовању наставника да би развијали позитивне ставове према инклузији и мултикултуралности. Док неки универзитети широм света у потпуности интегришу међукултурну свест у програме образовања будућих наставника, други се суочавају са ограничењима у погледу обима и структуре обуке коју нуде (Ji, Yip, Saito, 2025).

Због важности измене наставникових уверења у развоју међукултурних компетенција (Juang, Civitilo, Juang, 2020) уведен је концепт културно одговорне наставникове самоефикасности. За постизање културно одговорне наставникове самоефикасности потребно је да студенти-будући наставници имају вођено искуство у културно различитим одељењима и да уче по моделу.

У разматрањима релевантних приступа међукултурном и мултикултуралном образовању, идентификована је важност следећих приступа (Banks, 1999, према: Petersen, 2017: 53): (1) интеграција садржаја о расним, етничким и различитим културним групама у наставни садржај; (2) редукција предрасуда и стереотипа и повећање међугрупних релација; (3) педагогија једнакости (употреба адекватних наставних стратегија препознајући различите начине учења и сазнавања); (4) конструкција знања (разматрање концепата, догађаја и задатака из перспективе расних, етничких и културних група, и разумевања како различити културни оквири утичу на конструкцију знања) и (5) оснаживање школске културе и социјалне структуре (истраживање и реструктурирање школске културе и организација које ће убрзати једнакост).

Међукултурна компетентност се постиже комбинацијом искуства, обуке и саморефлексијом. Развој међукултурних компетенција нужно је интегрисан са учењем знања, начина деловања, као и сопственог бивствовања/постојања (Leeds-Hurwitz, 2013). Сазнавање о културама других је први корак у стицању међукултурних компетенција. Учење делатног понашања је активан корак интеракције са другим културама, у оквиру које људи примењују знање које су већ стекли и унапређују га, учећи из интеракција са другима у прошлости и осмишљавајући будуће интеракције. Учење бивања (начина постојања) ослања се на рефлексивни корак размишљања о свом друштвеном бићу у односу на друге, друге културе и глобални свет. Да би подстицали и усмеравали развој међукултурне комуникационе компетентности ученика, потребно је да их и сами наставници развијају, а и да уче како да овим компетенцијама поучавају ученике. Које су основне смернице за обуку наставника за

међукултурну комуникацију? Ова обука треба (Златић и Бјекић, 2015; Irwandi et al., 2018; Kim & Gudykunst, 1999, према Vangelisti, Daly, & Friedrich, 1999; Tilovatova, 2024; Humphrey, 2019):

- да буде усмерена на повећање свести о основама формирања култура и повезаности са конструисањем различитих културних норми и комуникационих вештина када су у интеракцији са припадницима других култура;

- да обезбеди функционалну свесност о културној динамици присутној у међукултурним односима;

- да помогне полазницима тренинга да постану ефикаснији у међукултурном контексту;

- да води наставнике из позиције етноцентризма ка позицији етнорелативизма;

- да омогући да усвоје одговарајућа релевантна знања о појединим културама, да прихвате ставове који охрабрују успостављање и владање контактом са припадницима различитих култура, као и да усвоје вештине које преносе знања и ставове у конкретну међукултурну интеракцију;

- да омогући наставницима да овладају стратегијама за унапређење комуникације кад постоје културолошке границе и различитости у оквиру одељења (стратегije: оснаживање културне свести и сензитивности, укључивање различитих гледишта у курикулум, адаптирање комуникационих стилова за усвајање различитих културних норми);

- да оспособи наставнике за промовисање инклузивности креирањем безбедног простора за изражавање, охрабривањем активне партиципације, и развојем културне компетентности;

- да оспособи наставнике како да поучавају ученике да користе технологију за ефикасну међукултурну комуникацију и да овладају техникама решавања конфликта.

Усвајањем мултикултуралних наставних стратегија наставници могу да граде инклузивно окружење за учење у коме ће се поштовати и вредновати културолошка разноврсност (Kalogerogianni, 2025), односно, перципирати, поштовати и прихватати различите културне персpective.

Закључак

Због значаја ширег контекста и културе у којој се одвијају наставна и свакодневна комуникација, у овом раду је пажња усредсређена на међукултурну комуникациону компетентност и посебне међукултурне компетенције, које наставник треба да поседује и које треба да подстиче васпитним радом са ученицима.

За концепт међукултурних комуникационих компетенција у оквиру система васпитања и образовања веома је важно разумевање различитих култура. Да се не би културе разматрале парцијално описом или навођењем карактеристика сваке, функционалан алат за компарацију и анализу култура су димензије културе, а посебно следеће: димензија индивидуализам насупрот колективизму, димензија култура високог контекста насупрот култури ниског контекста и димензија егоцентрична култура насупрот социоцентричној култури. Ове димензије се одсликавају у заједницама школског система – разредима и одељењима, те чине ове заједнице културолошки специфичним и мултикултуралним.

Сложеност основног појма *међукултурна комуникациона компетентност* видљива је и у донекле разноврсним дефиницијама, које усмеравају и различите приступе комуникацији и интеракцији културних група којима наставници реализују васпитно-образовни и наставни процес. Оне постављају критеријуме међукултурне комуникационе компетентности наставника коју треба да развијају и лично, али и као агенси социјализације ученика. Зато наставници треба да усвајају и развијају и специфичне наставне стратегије за рад у мултикултурним срединама, а посебно стратегије за оснаживање комуникације у тим срединама.

Литература

- Agliati, A., Vescovo, A. & Anolli, L. (2006). A new methodological approach to nonverbal behavior analysis in cultural perspective. *Behavior Research Methods*, 38(3), 364–371.
- Al-Sumait, F., Tryzna, M., Alkazemi, M. & Boone, E. L. (2022). Evaluating Multicultural Educational Experience and Intercultural Communication Competence in an Arab Context. *Journal of Intercultural Communication*, 22(2), 64–74.

- Bjekić, D. i Zlatić, L. (2021). *Psihologija preduzetništva: nastavnik u fokusu*. Užice: Pedagoški fakultet.
- Buzzai, C., Passanisi, A., Aznar, M. A. & Pace, U. (2022). The antecedents of teaching styles in multicultural classroom: teachers' self-efficacy for inclusive practices and attitudes towards multicultural education. *European Journal of Special Needs Education*, 38(3), 378–393. <https://doi.org/10.1080/08856257.2022.2107679>
- Vangelisti, A. L., Daly, J. A. & Friedrich, G. W. (1999). *Teaching Communication: Theory, Research, and Methods*. Mahwah – New Jersey – London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Geert Hofstede, <https://geerthofstede.com/>
- Golubović, Z. (2005). Interdisciplinarni pristup i odnos antropologije i etnologije. U D. Radojičić i Lj. Gavrilović (ur.): *Etnologija i antropologija: stanje i perspektive* (str. 65–75). Beograd: Etnografski institut SANU.
- Dai, X. & Chen, Guo-Ming, (2014). *Intercultural Communication Competence: Conceptualization and its Development in Cultural Contexts and Interactions*. Cambridge Scholars Publishing.
- Zlatić, L. i Bjekić, D. (2015). *Komunikaciona kompetentnost nastavnika: konceptualizacija, merenje i razvoj*. Užice: Učiteljski fakultet.
- Irwandi, A. & Alwi, N. A. (2018). Building Teachers' Intercultural Communication Competence in the Digital Era. *3rd Conference on Education 2018: Teachers in the Digital Age* (pp. 179–182). IAIN Bausangkar.
- Jeknić, R. (2006). Individualističke i kolektivističke kulture u kontekstu globalizacije: Hofstedeov model i njegova kritika. *Revija za sociologiju*, 37(3–4), 205–225.
- Ji, J. S., Yip, Y. S. & Saito, E. (2025). Preparing future teachers for multicultural classrooms: the state of play in Australia. *Journal for Multicultural Education*. <https://doi.org/10.1108/JME-11-2024-0150>
- Juang, L-P., Civitilo, S. & Juang, P. L. (2020) How to best prepare teachers for multicultural schools: Challenges and perspectives In book: *Youth in superdiverse societies: Growing up with globalization, diversity, and acculturation*, Chapter 17 (pp. 285–301). London: Routledge.
- Kalogerogianni, F. (2025). Teaching in multicultural classrooms through an intercultural perspective on citizenship. *Frontiers in Education*, 10:1581833. doi.org/10.3389/educ.2025.1581833
- Kim, Y. Y. & Gudykunst, W. B. (1999). Teaching Intercultural Communication. In A. L. Vangelisti, J. A. Daly & G. W. Friedrich (eds.). *Teaching Communication*,

- 2nd edition (pp. 171–180). Routledge. E-book <https://doi.org/10.4324/9780203810804>
- Kittler, M. G., Rygl, D. & Mackinnon, A. (2011). Special Review Article: Beyond culture or beyond control? Reviewing the use of Hall's high-/low-context concept. *International Journal of Cross Cultural Management*, 11(1), 63–82. <https://doi.org/10.1177/1470595811398797>
- Lanigan, R. L. (2022). Saving Face: The Nonverbal Communicology of Basic Emotions. In S. Petrilli & M. Ji (eds.): *In Exploring the Translatability of Emotions: Cross-Cultural Transdisciplinary Encounters* (pp. 273–319). Cham, CH: Springer Nature AG. https://doi.org/10.1007/978-3-030-91748-7_11
- Leeds-Hurwitz, W. (1987). Intercultural Communication and Anthropology: Understanding Their Common History. *Practicing Anthropology*, 9(3), 4–5. <https://doi.org/10.17730/praa.9.3.w8820h7305074772>
- Leeds-Hurwitz, W. (2013). *Intercultural Competences: Conceptual and Operational Framework*. Paris, France: UNESCO. Retrieved August 10, 2025 from <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000219768>
- Mavianti, Harfiani, R. & Gunawan (2020). *The Role of Intercultural Communication Skills in Cultural Transformation for Student. Proceeding International Conference on Culture, Language and Literature ICL2LC, Medan – Indonesia* (pp. 30–36). Retrieved August 10, 2025 from <https://proceeding.umsu.ac.id/index.php/ic2lc>
- Maya Jariego, I. (2002). Estrategias de entrenamiento de las habilidades de comunicación intercultural. *Portularia. Revista de Trabajo Social*, 2, 91–108.
- Maya-Jariego, I., Holgado, D. & Santolaya, F. J. (2006). Diversidad en el trabajo: estrategias de mediación intercultural [Multimedia]. Sevilla: Fondo Social Europeo.
- Nam, K. A. (2015). High-context and low-context communication. In J. M. Bennett (eds.): *The SAGE Encyclopedia of Intercultural Competence*. Thousand Oaks, CA: Sage Publication, Inc.
- Petersen, K. B. (2017). Preparation of student teachers of multicultural classrooms; Reflection on the Danish teachers Education Curriculum, *JISTE*, 21(1), 45–54.
- Rogers, E. M., Hart, W. B. & Miike, V. (2002). Edward T. Hall and History of Intercultural Communication: The United States and Japan. *Keio Communication Review*, 24(3), 3–26.
- Srivastava, P., Bhat, V. & Walia, D. (2018). Role of teachers in a multicultural classroom: A sensitive approach towards diversity. *International Journal of Academic Research and Development*, 3(2), 95–97.

- Stunell, K. (2020). Supporting student-teachers in the multicultural classroom. *European Journal of Teacher Education*, 44(2), 217–233. <https://doi.org/10.1080/02619768.2020.1758660>
- Tilovatova, X. (2024). Strategies for effective intercultural communication in teaching. *European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies*, 4(8), 39–41. <https://doi.org/10.55640/eijmrms-04-08-05>
- Hall, E. T. (1966). *The Hidden Dimension*. New York: Doubleday.
- Hall, E. T. (1976). *Beyond Culture*. New York: Anchor Books – Doubleday.
- Hall, E. T. (1992). *An Anthropology of Everyday Life*. New York: Doubleday.
- Hall, E. T. (2000). Context and meaning. In L. A. Samovar & R. E. Porter (eds.): *Intercultural Communication: A Reader*, vol. 9. Belmont, CA: Wadsworth.
- Hofstede, G. (1991). *Cultures and organizations: software of the mind*. London, New York: McGrawHill.
- Hofstede, G. (2001). Difference and danger: Cultural profiles of nations and limits to tolerance. In M. H. Albrecht (eds.): *International HRM: Managing Diversity in the Workplace* (pp. 9–23). London: Blackwell.
- Hofstede, G. & Hofstede, G. J. (2010). *Cultures and organizations: Software of the Mind: Intercultural cooperation and its importance for survival*. New York: McGraw-Hill.
- Holmes, P. & O'Neill, G. (2012). Developing and evaluating intercultural competence: Ethnographies of intercultural encounters. *International Journal of Intercultural Relations*, 36(2012), 707–718.
- Humphrey, D. (2019). Intercultural communication: a teaching and learning framework. The LLAS Centre for Languages, Linguistics and Area Studies. Retrieved April 30, 2025 from <https://web-archive.southampton.ac.uk/www.llas.ac.uk/resources/paper/1303.html>
- Candel-Mora, M. A. (2015). Attitudes towards intercultural communicative competence of English for Specific Purpose students. *Procedia – Social and Behavioral Science*, 178(2015), 26–31.
- Carbaugh, D. (2007). Ethnography of Communication. In International Encyclopedia of Communication, FREE Sample Entry. Bepress. https://bepress.com/donald_carbaugh/12/. Retrieved August 10, 2025 from https://www.academia.edu/79842718/Ethnography_of_Communication?email_work_card=view-paper

Dragana Bjekić

University of Kragujevac, Faculty of Tehnical Sciences, Čačak

Lidija Zlatić

University of Kragujevac, Faculty of Education, Užice

CULTURAL FRAMEWORK OF TEACHERS' COMMUNICATION COMPETENCE: THEORETICAL AND PRACTICAL APPROACHES TO INTERCULTURAL COMPETENCE

Summary: The concept *communication competence* is commonly used to denote a universal system of competences in various contexts of communication, and as such it is the topic of numerous studies. Even so, the practical context for demonstrating communication competence demands researchers to consider different cultural frameworks for effective communication. The interconnections between culture and communication are explored by various sciences and specific disciplines, but the contribution to the study of intercultural communication competence in this paper mostly relies on the anthropological approaches and the psychology of communication and communicology. The communication was analysed on the basis of selected cultural dimensions that significantly influence teachers' communication competence, such as: individualism–collectivism, high–low communication context, and egocentric–sociocentric culture. Intercultural communication competence was considered a practical response to the appreciation of cultural differences and similarities. A framework was proposed in the context of teachers' professional activities in a multicultural environment – framework for teachers' training for encouraging students' development of intercultural competence.

Keywords: *intercultural communication competence, dimensions of culture, context of communication.*